

AZ ÉLET ÁLOM

Krúdy Gyula válogatott novellái

Szerző kiadása

E novellák hősei folytonosan az evés gondolatával vannak elfoglalva. Széplaki Titusz úrtól kezdve, aki halála előestéjén azon tűnődik, milyen ételt illik ilyenkor fogyasztani, mind-egyiknek van az ételek elkészítése vagy elfogyasztása terén valami egyéni felfedezése, melynek alapján bizonyos fölénytel tekint a be nem avatott embertársakra. Fridolin titokzatos vendége például, mint a bölcsesség legvégső eredményére, oktatja ki a pincért arra, hogy ha az ember végigeszti az egész étlapot, mindvégig ugyanazt a kanalat kell használni. Loncsos úr, az ételek-italok e prófétája, félig a kéjenc, félig a hívő módján mereng a különböző mártások felett, körülbelül úgy, ahogy a muzsikus mereng este az ablakban, végtelen futamokat játszva hegedűjén. Amit pedig Nyergesújfalusi úr az ételek szagáról tud mondani, az méltó volna egy dekadens költő legidegesebb fantáziáira. A paradicsom- és uborkamártás, a különféle levek s talán főképp a csonthús ez epikureistái mind elképesztő szakértelemmel és megmosolyogni való komoly körülménységgel, hosszú-hosszú mondatokban beszélnek az evésről. Lelki problémáik a gyomrukban vannak, s életük legfontosabb pillanatait kiskocsmákban, teli tányérok mellett élik át. S talán hogy minél teljesebben behelyezkedjünk abba a perspektívába, amely szerint az ételknél véget ér az élet birodalma, maga Krúdy is ilyen jelzőket használ: „káposztaszagú hang”, „vöröskáposzta-színű szem”.

Érdeemes feladat volna megírni egyszer a magyar evés szel-

lemtörténetét. Igen, szellemtörténetét, mert a magyar s főleg a kálvinista magyar embernek az evés nemcsak táplálkozás, hanem öntudatlan pogány szertartás is, áldozás az egyedüli való érték előtt. A magyar géniusz a „magnum áldomás”-ok zsiros talajából nő ki, mint, teszem, az orosz a népi vallásosságából. Régibb irodalmunk nem sokat tud erről; az új, úgynevezett nyugatos írók eszméltek rá először a magyar élet ez egyik legfontosabb és legeredetibb vonására. De mily különböző náluk az evés értelme! Ady, aki már rajta felejtette szemét a Nyugaton, csak kénytelen-kelletlen s dühösen adja meg magát a bornak. Móricz érti meg először az „úri muri”-t, mint egy Ázsiából átmentett ősmagyar szertartás továbbélő emlékét. Szabó Dezső hősei, akik annyit esznek, amennyit modern regényekben egyébként csak szeretkezni szokás, oly nagyképpen s annyi „kozmosz” tudattal táplálkoznak, mintha minden étkezésük előtt expresszionista kiáltványokat tanulmányoztak volna. Krúdy figurái pedig olyan lelkesedéssel élvezik az asztal örömeit, amely mögött ironia és fájdalom érzik.

Mert vigyázat! Nehogy azt higgye valaki, hogy Krúdy csakugyan nem akar mást mondani a hőseiről, csak azt, hogy szeretik-e s hogyan szeretik a savanyú káposztát. A szakácskönyvi problémák itt takarnak valamit. E problémák oly szegények, s a hozzájuk fűzött lírai megjegyzések oly eleven és gazdag szellemet árulnak el, hogy az olvasó gyanakodni kezd. Érzik, hogy itt valami hiábavaló pazarlás történik, ily finom idegrendszer és szívérványos képzelet más problémákat érdemelne a sorstól. Komikus, hogy ezek a furcsa, nagy gyerekek nem sejtik, mily kicsiny az a világ, amelyről ők oly aránytalan fontoskodással tárgyalnak; de éppoly szomorú is. Az evésért való lelkesedés nem oly magától értetődő dolog ezeknél, mint Móricz hőseinél; inkább csak annak kifejezésére szolgál, hogy nincs egyéb, amiért lelkesedhetnének. Épp ezért, akinek enni támad kedve a Krúdy-figurák szakácskönyvi fioritúráinak ol-

vasása közben, azt hiszem, nem értette meg e novellákat. A kiskocsmá, ahol e novellák lejátsszódnak, közvetlenül a nihilizmus partján fekszik, időbelileg pedig a fin de siècle korszakában van. Hogy ez a kommentár nem erőszakolt és hamis, arra egy érdekes bizonyítékot idézhetek. Van Krúdynak egy novellája, amelynek befejezése oly váratlan és merész, hogy talán csak a dadaistáknál találni párját. Azt a novellát gondolom, amely Szortiment lapszerkesztő kitűnő gabelfröstücskjét írja le a Hét Bagoly nevű belvárosi vendéglőben, s amely meglepetésszerűen úgy végződik, hogy a szerkesztő úr éjfélkor frakkba öltözik, mintha bálba készülődne, s noha előző napon minden kedvére történt, szíven lövi magát. Miért? Az olvasó meghökkenve lapoz vissza, nem kerülte-e el valami a figyelmét. Nem, ennek az öngyilkosságnak semmi közvetlen oka nincs.

S a befejezés mégsem értelmetlen, ellenkezőleg, még a többi novellára is hirtelen új világosságot vet. Egyszerre rájövünk, hogy valamennyinek a hőse ugyanígy bármikor szíven lőhetné magát, hiszen semmi sincs, ami az élethez fűzné őket. Az *élet álom* a kötet címe. Persze hogy álom annak, akit semmi sem érdekel igazán – a nők sem –, csak a karalábé és a veresrépa. Szerencsére Krúdy Gyula jó ízlésű úriember, s nem pályázik szívfájdításra. Szemérmes diszkrécióval érezteti, hogy történeteinek háttere szomorúnak is tekinthető, de ő inkább mosolyogva gondol rájuk: egyrészt, mert nagyon messze vannak tőle (hiszen neki semmi köze hozzájuk, nem igaz?), másrészt, mert ezek az esetek igen régen, egy elmúlt, kicsiny, kedélyes Budapesten történtek, amelyben még mindenki ismerte egymást, s méghozzá komolyan sehogy sem vehető emberekkel, pénztelen éhenkórászokkal, többnyire a sajtó képviselőivel, akik szívesen ellógnak a kocsmából fizetés előtt. Alakjai kívülállnak a polgári társadalmon, sőt az életen is, az emberek dolgaihoz semmi sem fűzi őket, hacsak hiúságuk nem – mert a tekintélyükre még mindig sokat adnak –; a bohémnek, a XIX.

század e kedvelt hősének a murger-inél százszor szomorúbb, kísértetszerű magyar változatai ők, meg lehet érteni, ha a legtöbb ember számára idegenek a történeteik.

Krúdy maga is állandóan távrolról gondol rájuk. A legtöbb elbeszélőnél, sőt talán hozzátehetjük: az igazi elbeszélőnél nincs így. Hiszen távolság csak két egymáson kívül fekvő pont közt fogható fel, márpedig az igazi epikus arra törekszik, hogy a műben önmaga teljesen eltűnjön, s csak az ábrázolt tárgy legyen látható. A távolság minden milliméternyi növekedése az író lírájának előtérbe nyomulását jelenti. Ha egy írónál nagy ez a távolság, biztosak lehetünk, hogy inkább lírájával igyekszik hatni, mint rajzainak felejthetetlen élességével. Ha Balzacra vagy Tolsztojra gondolok, történetek és regényhősök jutnak eszembe, ha Krúdyra vagy (aki ebben rokon vele) Szomorýra gondolok, elsősorban egy élethangulatra emlékszem, akár egy verseskönyv elolvasása után. A bámulatos, hogy ez az élethangulat milyen leleményességgel és biztonsággal találja meg a maga kifejezésére szolgáló eszközöket, s mily pontos mérnöki szerszámokkal vigyáz ama jellemző távolság megtartására. Soha nem kisebb az és nem nagyobb. Mondják, hogy a ló világképe főleg látás- – a kutyáé leginkább szagképekből alakul. A különböző művészegyeniségek világszemléletében is kimutatható egy-egy elem uralkodása. Ritkán találni azonban olyan sajátos és következetes szemléletet, mint a Krúdyé.

Oly vaskos kötet, mint az *Az élet álom*, mely Krúdy válogatott novelláit tartalmazza, az írónak természetesen nemcsak a képességeit árulja el, hanem a korlátait is leleplezi. Krúdy legszembetűnőbb gyengéje az egyhangúsága, amely már-már szegénységnek volna mondható, ha birtokának szűk voltáért ez az író nem kárpótolna növényeinek ritkaságával és színpompájával. Meg tudnám érteni azt is, ha valaki, akár Szomorýban, benne is csak a stílusművészt csodálná, vagy egyszerű kuriózumot látna csupán. Valóban nincs írónk, akinek

egész anyaga és minden eszköze annyira sajátja volna, mint neki, s némileg már ez is érthetővé teszi egyhangúságát. Krúdy Gyula egy-egy mondata a magyar próza legszebb lírai trouvaille-a, főképp élettelen dolgokat: szagokat, szelet, esőt, őszi mezőket, tabáni tárgyakat és azok hangulatait megelevenítők, mellékmondataiban pedig, amelyek itt fontosabbak a főmondatoknál (mert Krúdynál a kísérő reflex fontosabb, mint a történet), mint széles oldalfolyosókon, gyakran egész életképek és epizódalakok villannak fel. Legkedvesebbnek mégis azokat a novelláit találom, amelyek látszólag csupa humor: mint *A fogadósne vagy az elvarázsolt vendégek* és *A kidobott vendég*. Hangosan nevetni persze ezeken sem lehet, csak csendesen mosolyogni – noha például Loncsos úr figuráját, aki beül a kocsmákba, hogy a vendégekkel megbeszélje, mit megbeszélje, meglelkendezze az ételleket, de rendeléskor kiderül, hogy nincs pénze, s a pincér felszólítására kénytelen odébbállni, bármely vígjátékíró megirigyelhetné.

Nyugat, 1932